

Руслан М. Стрільчук

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті надано сутнісну характеристику управління стратегічними можливостями підприємства. Розкрито еволюційний розвиток стратегічного управління та управлінських систем. Виділено останній етап еволюції стратегічного управління – управління стратегічними можливостями на антикризових засадах.

Ключові слова: стратегічні можливості; управлінська система; підприємство.

Табл. 2. Літ. 15.

Руслан Н. Стрільчук

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье представлена сущностная характеристика управления стратегическими возможностями предприятия. Раскрыта эволюция стратегического управления и управленческих систем. Выделен последний этап эволюции стратегического управления – управление стратегическими возможностями на антикризисных началах.

Ключевые слова: стратегические возможности; управленческая система; предприятие.

Ruslan M. Strilchuk¹

TRANSFORMATION OF MANAGEMENT THEORY OF ENTERPRISE'S STRATEGIC OPPORTUNITIES

The essential characteristic of enterprise's strategic opportunities management is given in the article. Evolutionary development of strategic management and management systems are revealed. The last stage of the evolution of strategic management – management of strategic opportunities based on anti-crisis terms is highlighted.

Keywords: strategic opportunities; management system; enterprise.

Постановка проблеми. Виникнення сучасних економічних теорій вже давно не є чимось новим, а найчастіше виступає логічним продовженням вже існуючого напрямку, який ще раніше склався як «логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності» [2, 1239]. Водночас більшість теорій з часом трансформуються, набувають нових форм і модифікацій. Не є виключенням і теорія управління стратегічними можливостями, яка стала однією із форм стратегічного управління.

Її спрямування на вирішення стратегічних завдань розвитку підприємств і корпорацій, підтримки конкурентних переваг підприємства та нарощування його конкурентоспроможного потенціалу набуває особливої ваги в умовах зростання невизначеності зовнішнього середовища та постійного виникнення кризових явищ.

Аналіз останніх публікацій. Основні ідеї та положення теорії управління стратегічними можливостями розкрито в праці І. Ансоффа [12], ключові моменти якої ще раніше вивчались А. Чандлером [13] і, в свою чергу, виявились прямим результатом дослідження іншого вченого – Г. Саймона [15] у вивченні

¹ Rivne State Humanitarian University, Ukraine.

організаційної поведінки підприємства. Над вирішенням проблем такого характеру працював і Д. Шендел [14]. Управління стратегічними можливостями демонструє ув'язку та одночасно динаміку таких базових елементів як нестабільність зовнішнього середовища, стратегії досягнення цілей організації та можливостей підприємства до реалізації стратегій для адаптації його до середовища.

Останні дослідження зарубіжних вчених у цьому напрямку представлено в праці Дж. Джонсона, К. Шоулза, Р. Уиттінгтона «Корпоративна стратегія: теорія і практика». Автори вказують, що «стратегічні можливості означають відповідність ресурсів і компетенції організації досягненню цілі – вижити та досягти успіху» [4, 211].

Подальші розробки у цьому напрямку знайшли своє відображення в працях таких українських і російських вчених як В.Л. Дикань [10], С.Б. Довбня [5], В.С. Катякало [6], В.С. Пономаренко [8], А.О. Найдовська [5], М.М. Хитько [5].

Окремі положення стратегічного управління, власне як й однієї з його форм – управління стратегічними можливостями, зазнають постійних трансформацій, зміни інструментів впливу на процеси управління, а тому потребують глибшого вивчення, особливо з позицій протидії кризовим явищам, які все частіше починають набувати глобального й навіть катастрофічного характеру.

Метою дослідження є розкриття основ трансформації теорії управління стратегічними можливостями підприємства.

Основні результати дослідження. Управління стратегічними можливостями підприємства як форма стратегічного управління та одночасно як один із напрямів теорії стратегічного управління поступово змінює свою сутнісну основу, що свідчить про зміни в самому характері управлінських процесів.

І. Ансофф розглядає управління стратегічними можливостями у тісному взаємозв'язку з основними положеннями стратегічного управління, виділяючи такі основні його положення [1]:

1. Для оптимальної потенційної прибутковості агресивність стратегій організації має відповідати змінам у середовищі. Під агресивністю розуміється рівень змін докорінного характеру, які фірма вносить до «портфеля» продукції, технологій, маркетингу тощо.

2. Для досягнення потенційної прибутковості готовність керівників фірми до змін має відповідати агресивності її стратегії. Під готовністю до змін розуміється ступінь кардинальності змін зовнішніх умов, що керівник у змозі усвідомити, прийняти та перебороти.

3. Для забезпечення оптимальної ефективності використання нових можливостей їх компоненти мають бути взаємоузгоджені. Під компонентами розуміються вміння та навички менеджерів, організаційна культура, структура влади, структури та системи управління.

4. Опір змінам в ув'язці «стратегія – можливості» пропорційний відмінностям між наявною та новою структурою потенціалу реалізації зазначених можливостей.

5. Для забезпечення оптимального переходу до нового стратегічного потенціалу процес повинен керуватись таким чином, щоб передбачати, мінімізувати і контролювати наявний опір.

6. Якщо зміна в стратегічній агресивності поведінки не супроводжується відповідною зміною можливостей, то виникає тенденція запобігання змінам та повернення їх у зворотньому напрямку.

7. Для забезпечення стійкої поведінки при реалізації нової стратегії компоненти потенціалу повинні відповідати один одному та новій стратегії підприємства.

Даний підхід відображає характер управління стратегічними можливостями з позицій менеджерів, ресурсного забезпечення та здатності організації реалізовувати нові стратегії.

У праці В. Весніна і В. Кафідова управління стратегічними можливостями розглядається як регулярне стратегічне управління, спрямоване на формування стратегічного потенціалу організації та її конкурентних переваг, що відбувається на основі стратегічного аналізу, розробки та реалізації стратегій [3, 12]. Тобто вчені розглядають таке управління як один із напрямів стратегічного управління в сучасних умовах у тісному взаємозв'язку з теорією формування конкурентних переваг.

Водночас, автори виділяють 2 напрямки розвитку стратегічного управління. Перший напрям – «статичне (регулярне) стратегічне управління», що виступає подальшим логічним розвитком стратегічного менеджменту як науки і містить підсистему аналізу і планування стратегії та підсистему реалізації стратегії. По своїй суті це управління стратегічними можливостями організації або так звана «запланована стратегія». Цей напрям є найбільш розповсюдженим унаслідок повного та всебічного дослідження протягом багатьох років. Другий напрям розвитку стратегічного управління – «динамічне (поточне) стратегічне управління». Його пов'язують, як правило, з вирішенням несподіваних стратегічних завдань. Таке управління розвивається в галузях, де зміни зовнішнього середовища відбуваються часто, а інколи є настільки несподіваними, що вимагають від організації негайної адекватної реакції і не дають фізичної можливості переглянути існуючу стратегію. У таких умовах фірма вимушена паралельно коригувати стратегію та вирішувати неочікувані стратегічні проблеми. Така система стратегічного управління є поки що на стадії становлення, а тому є досить цікавою з погляду її глибшого дослідження.

Варто відзначити, що в сучасних умовах – зростання непередбачуваності, впливу зовнішніх чинників, тотальної невизначеності – обирати один із напрямків розвитку стратегічного управління є недоцільним, адже статичність розвитку управління порушена, а швидкість реагування на несподівані зміни зовнішнього середовища в перебудові стратегії є уповільненою. Тому бажаним варіантом є вибір управління, пов'язаного з розробкою стратегічних цілей і завдань на засадах протидії несподіванкам на антикризових засадах.

Іншої думки притримуються Дж. Джонсон, К. Шоулз, Р. Уїтінгтон [4, 159–218]. Управління стратегічними можливостями підприємства вони трак-

тують як процес безперервної підтримки конкурентних переваг шляхом забезпечення їхньої цінності для споживачів, унікальності, стійкості та складності їх заміни. Виділяються 3 шляхи управління: ширше використовувати існуючі та додавати нові можливості; управляти персоналом для підвищення можливостей; за швидкоплинності зовнішніх умов формувати динамічні можливості.

Даний підхід може виявитись слушним для високоспеціалізованих підприємств, що постачають на ринок продукцію невеликого асортименту, яка створюється з використанням сучасних технологій.

У підручнику Р. Фатхутдинова управління стратегічними можливостями розглядається у тісному взаємозв'язку стратегічного управління, управління конкурентними перевагами та антикризового управління. Автор стверджує, що стратегічний менеджмент націлений на попередження кризових станів, на стійку ефективну роботу організації [11, 17].

Відтак, управління стратегічними можливостями підприємства – це процес неперервної підтримки конкурентних переваг підприємства та нарощування його конкурентоспроможного потенціалу, націлений на запобігання виникненню кризових станів в діяльності шляхом реалізації стратегічних орієнтирів з удосконалення діяльності підприємства.

Характер процесів функціонування та розвитку сучасних підприємств детально розкрито в працях науковців [1; 7], що дозволяє відобразити посилення нестабільності середовища підприємств за останні 100 років (табл. 1).

Таблиця 1. Посилення нестабільності середовищ підприємства за останні 100 років*

Стадії / Характеристики	1900 Стабільність	1930 Реакція на проблеми	1950 Передбачування	1970 Дослідження	1990 Творчість	2010 Дестабілізація
Звичність подій	Звичні	У межах екстраполяції досвіду	Несподівані, але такі, що мають аналоги у минулому		Несподівані та абсолютно нові	Кризові, руйнівного характеру
Темп зміни	Повільніші за реакцію фірми	Порівнювана з реакцією фірми		Швидше за реакцію фірми		Непередбачуваний
Передбачуваність майбутнього	Аналогічно з минулим	Шляхом екстраполяції	Передбачувані як проблеми, так й нові можливості		Часткова передбачуваність за слабкими сигналами. Несподівані події	Непередбачувані зміни глобального характеру. Рівень дестабілізації
Шкала нестабільності	1	2	3	4	5	6

* удосконалено та розвинено на основі [1; 7].

Впродовж «нової» історії управління відбулися суттєві зміни у звичності розгортання подій, темпах зміни подій, передбачуваності майбутнього. Нау-

ково-технічний прогрес призвів не лише до активного розвитку інноваційних процесів, появи інноваційних економік та підприємств, але й спричинив прискорення змін обставин, спричиняючи появу все нових завдань. Множинність завдань породжує зростання складності управління, зміну навичок і удосконалення знань про управління, що стає все складніше зробити в умовах наростання кризових явищ і процесів. Також руйнівний вплив на діяльність підприємств мають явища природного та техногенного характеру, що поступово набувають глобального виміру (повені, землетруси, цунамі, сильні снігопади, зміна кліматичних умов). Відтак, усе це в сукупності сприяє зростанню виникнення ймовірності стратегічних змін і несподіванок.

Зазначене свідчить про завершення повного циклу формування підприємницьких структур «старого типу» та необхідність розробки засад для підприємницьких структур, які будуть не лише своєчасно реагувати на зміни в існуючому середовищі, але й прогнозувати їх виникнення, розробляючи ефективні стратегічні плани розвитку.

Дослідження еволюції стратегічного управління та управлінських систем на основі аналізу праць [2–15] дозволяє вказати на місце управління стратегічними можливостями підприємства та зміну його функцій в еволюції управлінських систем, а також взаємозв'язок з існуючими підходами в управлінні, які сформувались у ході еволюції, що представлено у табл. 2.

Зазначене свідчить, що на сучасному етапі (кризові явища руйнівного характеру) основною формою стратегічного управління стає управління стратегічними можливостями на антикризових засадах, яке має використовувати найкращі методи дослідження ефективності функціонування управлінських систем минулого: екстраполяції, стратегічного планування, ранжування стратегічних завдань, аналізу конкурентних позицій, діагностики стану підприємства, стратегічного аналізу тощо. Цей напрям характерний для підприємницьких структур відкритого типу.

Особливістю функціонуючих економічних утворень також є те, що доцільним є здійснення управління змінами глобального характеру, враховуючи зміни руйнівного плану, які поширюються в останнє десятиліття світом.

Висновки. Аналіз підходів до висвітлення сутності управління стратегічними можливостями підприємства дозволяє трактувати останнє як процес безперервної підтримки конкурентних переваг підприємства та нарощування його конкурентоспроможного потенціалу, націлений на запобігання виникненню кризових станів в діяльності шляхом реалізації стратегічних орієнтирів з удосконалення діяльності підприємства.

Дослідження еволюції стратегічного управління та управлінських систем дозволяє виділити якісно нову, раціонально удосконалену форму стратегічного управління, здатну вирішувати складні завдання економіки підприємств в умовах зростання невизначеності та загрози кризового стану – управління стратегічними можливостями на антикризових засадах.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку мають бути спрямовані на розробку науково-методичних підходів до діагностування управління стратегічними можливостями підприємства.

Таблиця 2. Еволюція управлінських систем *

	Часовий діапазон					2010**
	1900	1930	1950	1970	1990	
Передбачуваність майбутнього щодо звичності подій	Звичні	У межах екстраполяції досвіду	Несподівані, але такі, що мають аналоги у минулому	1970	1990	Кризові, руйнівного характеру
Майбутнє як аналогія минулого	Довідники та інструкції Фінансовий контроль		Управління на основі контролю			Управління на основі тотального контролю
Майбутнє передбачається шляхом екстраполяції	Складання поточних бюджетів Складання бюджетів капіталовкладень Цільове управління Довгострокове планування		Управління на основі екстраполяції			Управління стратегічними можливостями на антикризових засадах
Передбачувані як проблеми, так й нові можливості	Управління на основі передбачення змін	Стратегічне планування за періодами Вибір стратегічних позицій на основі конкурентних переваг**				
Часткова передбачуваність за слабкими сигналами. Несподівані події	Управління на основі гнучких рішень	Управління на основі ранжування стратегічних завдань Управління за слабкими сигналами Управління в умовах несподіваних подій				
Непередбачувані зміни глобального характеру	Довідники та інструкції Екологічний моніторинг	оцінки чутливості екосистем до зміни природних та антропогенних навантажень; створення засобів комп'ютерного імплайтного моделювання взаємодії складових екосистем і фірми; функціонування мереж розподілених багатовідільових				Управління змінами глобального характеру
Рівень нестабільності	1	2	3	4	5	6

* а датувано на основі [1].

** авторські доповнення та уточнення.

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Ивенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2004. – 1440 с.
3. Веснин В.Р., Кафидов В.В. Стратегическое управление: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2009. – 256 с.
4. Джонсон Дж., Шоулз К., Уиттингтон Р. Корпоративная стратегия: теория и практика / Пер. с англ. – 7-е изд. – М.: Вильямс, 2007. – 800 с.
5. Довбня С.Б., Найдювська А.О., Хитько М.М. Стратегія підприємства: Навч. посібник. – Дніпропетровськ: НМетаАУ, 2011. – Ч. 1. – 71 с.
6. Катькало В.С. Эволюция теории стратегического управления: Монография. – 2-е изд. – СПб.: Санкт-Петербург. гос. университета, 2008. – 548 с.
7. Кривов'язюк І.В. Функціонування та розвиток підприємств в умовах кризи: системно-аналітичний підхід: Монографія. – Луцьк: ЛНТУ, 2012. – 392 с.
8. Пономаренко В.С. Стратегічне управління підприємством: Монографія. – Харків: Основа, 1999. – 620 с.
9. Сімонова В. Еволюція категорій «стратегія» та «стратегічне управління» // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №5. – С. 117–121.
10. Стратегічне управління: Навч. посібник / В.Л. Дикань, В.О. Зубенко, О.В. Маковоз, І.В. Токмакова, О.В. Шраменко. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 272 с.
11. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент: Учебник. – 8-е изд., испр. и доп. – М.: Дело, 2007. – 448 с.
12. Ansoff, I. (1965). Corporate strategy. New York: McGraw Hill. 241 p.
13. Chandler, A.D. (1962). Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprises. Cambridge. MA: MIT Press. 457 p.
14. Schendel, D., Hofer, C. (1979). Introduction. In: D. Schendel and C. Hofer (eds.). Strategic management: A new view of business policy and planning (pp. 1–22). Boston: Little, Brown and Co.
15. Simon, H. (1947). Administrative Behavior: a study of decision-making processes in administrative organization. New York: Macmillan. 259 p.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014.